

DE ROMEINSE VILLA TE NEERHAREN-REKEM

De voortzetting van het systematisch onderzoek te Neerharen-Rekem (cf. *supra*) verschaft interessante nieuwe gegevens betreffende het uitzicht en de ontwikkeling van de Romeinse villa (*Arch. Belg.*, 238, 37-41, en 247, 70-74). In 1982 konden wij nog twee annexen opgraven, zij het nog onvolledig. Al deze gebouwen liggen regelmatig verspreid over een oppervlakte van ca. 180 bij 115 m, aan de oever van de oude Maas (fig. 27). Het lijkt niet uitgesloten dat de sporen van een vierde, houten bijgebouw, ten zuidwesten van het woonhuis, aan onze aandacht ontsnapt zijn, wanneer wij in 1980 de ontgrondingswerken in die sektor slechts oppervlakkig hebben kunnen volgen. Alleen aan de oostzijde werd een stukje van een hofmuur gevonden, die op enkele meters afstand de lichte bocht van de maasoever volgt (fig. 27, 7).

Fig. 26. Het houten bijgebouw 4.

Het tweede bijgebouw (fig. 26 en 27, 4) ligt op ca. 60 m ten noordwesten van het hoofdbouw. Het is een houten konstruktie van ca. 13 bij 11,50 m, die slechts voor drie vierden kon opgegraven worden. In de wanden van het vrijgelegde deel konden niet minder dan 105 palen onderscheiden worden, die meestal diep in de

bodem waren geplant. Zij behoren tot meerdere fasen, daar het gebouw tussen de 1ste en het midden van de 3de eeuw tweemaal op nagenoeg dezelfde plattegrond volledig werd vernieuwd en minstens eenmaal gedeeltelijk werd hersteld. Binnenin werd geen enkele daksteun aangetroffen. Uit de plattegrond mag worden afgeleid dat het gebouw waarschijnlijk niet was afgedekt met een normaal zadel- of schilddak waarvan het gebinte door de langswanden werd gedragen, maar eerder door een pyramidaal tentdak, eventueel met zeer korte nok, aan de vier zijden door de talrijke zware wandstijlen ondersteund.

Tussen de wandstijlen werden op meerdere plaatsen de greppels van houten wanden waargenomen. De bijna 2 m brede ingang schijnt steeds in de zuidwestelijke hoek te hebben gelegen. Het vloerniveau binnen dit gebouw is in de bodem uitgegraven. Het geringe diepteverschil nabij de ingang loopt in oostelijke en noordelijke richting op tot minstens 50 cm onder het Romeinse maaiveld. De vulling boven het loopvlak en in een aantal ronde kuilen was bruinzwart en sterk humeus. Daaruit zou men kunnen afleiden dat het gebouw als stal gebruikt werd. Vermits er geen sporen van een indeling in veeboxen werden aangetroffen, kan het een potstal geweest zijn. Indien deze interpretatie korrekt blijkt, dan zouden drie ondiepe, rechthoekige kuilen de standplaatsen van drink- of voederbakken kunnen aanwijzen. In een ervan werden duidelijk de verkoelde resten van drie bodemplanken aangetroffen. Naast schervenmateriaal, hoofdzakelijk uit de tweede helft van de 2de en het begin van de 3de eeuw, werden in het gebouw enkele ijzeren werktuigen gevonden, o.m. drie ploegijzers.

Nogmaals 60 m westwaarts werd het zuidelijk deel van een derde bijgebouw aangesneden (fig. 27, 5), dat reeds in 1885 is onderzocht. De plattegrond die toen werd opgemaakt, blijkt wel vrij nauwkeurig te zijn, maar onvolledig. In de resten van de steenbouw zijn meerdere bouwfasen te onderscheiden zijn. Een duidelijke plattegrond kan in de vele paalsporen vooralsnog niet herkend worden. Een deel ervan behoort zeker tot een of meerdere voorgangers van het stenen bijgebouw, die met de oudste fasen van de villa moeten samengaan, en tot enkele kleinere, moeilijk te dateren konstrukties. In de loop van de 2de eeuw werd de houtbouw vervangen door een zware pijlerkonstruktie, waarvan de diepe funderingen, bestaande uit een losse steenpakking, door een kiezellaag zijn afgedekt (fig. 27, 5). Dit zijn waarschijnlijk de pijlers van een 11 m brede schuur die op haar beurt de plaats moest ruimen voor een stenen gebouw van 16,50 bij 33,35 m (fig. 27, 6). In hoever de verschillende pijlers, kiezelpakketten en binnenmuren die in 1885 werden opgetekend, deel uitmaken van dit gebouw of tot een voorganger of eventueel secundair ingebouwde woonvertrekken behoren, valt nog niet uit te maken.

Onze opgraving toont aan hoe voorzichtig men moet zijn wanneer men te verregaande konklusies wil trekken uit de gegevens verstrekt door oude en onvolledige opgravingen. Zelfs in recente literatuur wordt Neerharen-Rekem meer dan eens voorgesteld als een grote en welvarende villa die door een aantal satelliet-sites

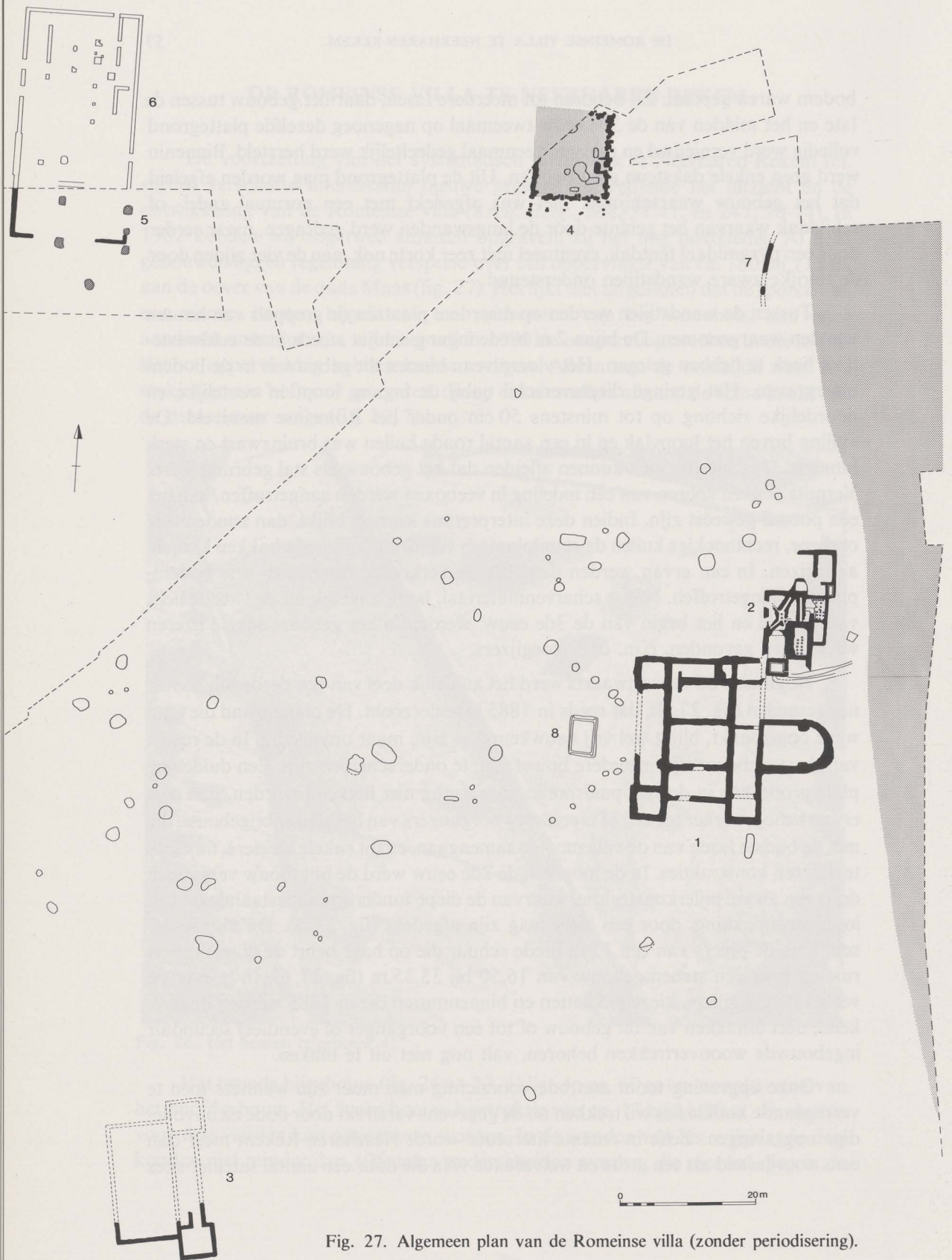

Fig. 27. Algemeen plan van de Romeinse villa (zonder periodisering).

omringd was ⁽²¹⁾. Zij zou moeten doorgaan als een schoolvoorbeeld van en een bewijs voor het bestaan van een eigendoms- en exploitatiesysteem dat ook in Noord-Gallië steeds dominerend zou geweest zijn, nl. de grote privé-domeinen die gedeeltelijk door een grote centrale villa en gedeeltelijk door afhankelijke pachthoven van *coloni* zouden zijn uitgebaat. De werkelijkheid blijkt echter totaal anders te zijn. Neerharen-Rekem is een van de vele kleine villa's die in het begin van de Flavische periode in Noord-Gallië werden opgericht en die eerder wijzen op een overwicht van de kleine, onafhankelijke landbouwuitbatingen, ook al waren de bewoners ervan in de beginfase allicht slechts pachters van staats- of gemeenschapsgronden. In sommige streken zoals het lemige Haspengouw rond Tongeren, werden deze villa's waarschijnlijk opgericht in het kader van een georganiseerde exploitatie van het platteland, met indeling in regelmatige percelen van ca. 50 hectaren. Ook in de smalle vruchtbare strook tussen de Maas en het Kempens plateau kan in de verspreiding van de Romeinse sites een vrij regelmatig patroon herkend worden.

Zoals op vele andere plaatsen waren de bewoners van de villa te Neerharen-Rekem ongetwijfeld van inheemse afkomst. Een doorlopende bewoning sinds de Vroeg La Tène-tijd kan nog geenszins bewezen worden, maar een continuïteit tussen de kleine inheemse hoeve uit de Vroeg-Romeinse tijd (cf. *Arch. Belg.*, 247, 72) en de villa laat geen twijfel. De ontwikkeling verliep zeer geleidelijk. In een eerste bouwfase werd alleen het zeer bescheiden woonhuis 1 in steenmateriaal opgericht. Voor de minstens twee bijgebouwen werd de traditionele houtbouw behouden. Het was zeer waarschijnlijk een gemengd landbouw- en veeteeltbedrijf. Daarop wijzen enerzijds de landbouwwerktuigen en de schuur voor het opslaan van de veldgewassen, en anderzijds de stal waarin wel een 15-tal stuks grootvee konden ondergebracht worden. Er werd zeker meer geproduceerd dan noodzakelijk was om aan de eigen behoeften te voldoen en om de cijzen te betalen. Het overschot kon in het nabije Maastricht op de markt verhandeld worden en de opbrengst daarvan verschaftte de nodige middelen om in opeenvolgende stadia het woonhuis te verfraaien en aan het Romeinse comfort aan te passen : eerst door de bouw van een voorraadmelder, later door toevoeging van een tweede gevelpartij en van een klein badgebouwtje, nog later door een herhaalde vergroting van het *balneum* en het toevoegen van een grote woon- of eetkamer. Dit ging tevens gepaard met een uitbreiding van het bedrijfsgebouwen : de stal werd meermaals vernieuwd en in de loop van de 2de eeuw werden de bijgebouwen 3 en 6 in steenmateriaal opgericht of vergroot. Dit laatste ging samen met de derde bouwphase van het woonhuis en de eerste bouwphase van het *balneum*. De voorraadmelder in 3 en bepaalde elementen beschreven bij de vroege opgraving van 6 laten vermoeden dat deze twee bijhorigheden van secundaire woonruimten waren voorzien. Dit wijst op

²¹ J. PERCIVAL, *The Roman Villa*, London, 1976, 124. — E. M. WIGHTMAN, Peasants and Potentates, *American Journal of Ancient History*, 3, 1978, 122 nota 51.

een verhoging van het aantal inwoners die niet noodzakelijk door het aantrekken van vreemde werkkrachten maar tevens door een demografische aangroei van de oorspronkelijke familiale kern kan verklaard worden.

Fig. 27bis. De pijlers van gebouw 5 en het zuidelijk deel van gebouw 6.

De villa van Neerharen-Rekem heeft de bewogen gebeurtenissen van de 3de eeuw niet overleefd. Rond het midden van deze eeuw of ten laatste kort nadien werd het woonhuis door brand vernield en werd de villa verlaten. Tussen het puin van de verschillende gebouwen is geen later materiaal aangetroffen. De plaats werd in de 4de eeuw opnieuw bewoond, maar de nieuwe nederzetting had een totaal verschillend karakter (cf. *infra*).

G. DE BOE